

LUONNOS – SISÄLTÖÄ TYÖSTETÄÄN JA KIELTÄ TARKENNETAAN EDELLEEN

Tarkoitus: Fingon sisäiseen käyttöön ja keskusteluun jäsenjärjestöjen kanssa.

Pääviesti: Eriarvoisuus ei salli yhteiskunnallista vakautta eikä kestävää kehitystä

Eriarvoisuuteen viitataan merkittävimpänä esteenä kestävälle kehitykselle ja ihmisoikeuksien toteutumiselle. Eriarvoisuus kasvattaa yhteiskunnallisen ja poliittisen epävakauden riskiä ja syventää rakenteellista syrjintää, jolloin haavoittuvimmassa asemassa olevien ihmisten oikeudet toetutuvat kaikkein heikoimmin.

Globaalin kehityksen kontekstissa eriarvoisuuden käsite on keskittynyt usein taloudelliseen eriarvoisuuteen. Talous on kuitenkin vain yksi osa eriarvoisuuden noidankehää, joka johtaa laajempaan mahdollisuuksien epätasa-arvoon. Ihmisillä ei ole pääsyä samoihin kouluihin tai laadukkaaseen terveydenhoitoon, etenkin jos ne ovat maksullisia. Tämä tyypillisesti helposti siihen, että niillä, joilla on korkea koulutustaso, on paremmat mahdollisuudet kartuttaa varallisuuttaan. Silloin varallisuus keskittyy henkilöille, joiden lähtökohdat elämässä ovat olleet alusta lähtien paremmat. Valitettavan usein kehä jatkaa kulkuaan siten, että juuri ne ihmiset, joilla on ollut mahdollisuus kartuttaa sosiaalista ja taloudellista pääomaa, päätyvät yhteiskunnan päättäviin asemiin.

Tärkeintä kehityksessä on siis ihmisten toimintamahdollisuuksien kokonaisvaltainen avartaminen ja syrjimättömyys. Toisin sanoen vapauden edistäminen.

YK:n kehitysraporteissa onkin käytössä perinteisen BKT-laskelman sijaan myös inhimillisen kehityksen indeksi eli HDI. Tässä mitataan talouden lisäksi myös keskimääräistä elinikää, väestön lukutaitoa ja koulutusmahdollisuuksia.

Rakenteellisen eriarvoisuuden syvyys näyttäytyy kriiseissä

Maailmaa koettelee tällä hetkellä samanaikaisesti useampi kriisi, kuten ilmasto- ja biodiversiteettikriisi, pitkittyneet aseelliset konfliktit, sota Ukrainassa sekä covidin aiheuttama terveyskriisi. Entisestäänkin syventynyt eriarvoisuus on kääntänyt kestäväen kehityksen tavoitteiden edistymisen alamäkeen sekä Suomessa että globaalisti. Oxfamin uusimman tutkimuksen mukaan eriarvoisuuden seuraukset johtavat kuolemaan joka neljäs sekunti. Vuoden 2022 globaali kriisiraportti nostaa eriarvoisuuden vaikutukset sosiaaliselle koheesiolle neljänneksi suurimmaksi maailmaa kohtaavista uhista.¹ Myös YK painottaa, että maailmanlaajuisiin merkittäviin toimiin eriarvoisuuden vähentämiseksi on ryhdyttävä välittömästi.²

¹ <https://oxfamlibrary.openrepository.com/bitstream/handle/10546/621341/bp-inequality-kills-170122-en.pdf>

² https://www.un.org/en/content/common-agenda-report/assets/pdf/Common_Agenda_Report_English.pdf

Eriarvoisuuden tila ja kehitys on luomiemme yhteiskuntarakenteiden tulos. **Haluamme purkaa näitä rakenteita.**

COVID-19 -pandemia on paljastanut eriarvoisuuden hurjan tilan maailmanlaajuisesti. Maailman kymmenen rikkainta henkilöä vaurastui kahden ensimmäisen pandemiavuoden aikana 1,3 miljardilla dollarilla päivässä. Samaan aikaan yli 100 miljoonan ihmisen on arvioitu vajonneen pandemian vuoksi köyhyyteen. Pandemia on heikentänyt terveyspalveluiden ja koulutuksen saatavuutta. Monessa maassa koulut pysyivät kiinni kaksi vuotta ilman toimivaa etäopetusta ja terveyspalveluiden huomio siirtyi lähes kokonaan pandemian hoitoon perusterveydenhuollon, kuten lasten rokoteohjelmien, vammaispalveluiden, HIV/Aids-hoitojen ja mielenterveyspalveluiden kustannuksella. Pandemian aikana kaikki naisiin ja tyttöihin kohdistuva väkivalta – varsinkin perheiden sisäinen – on kasvanut merkittävästi joka puolella maailmaa. YK:n väestörahas-ton UNFPA:n tutkimuksen mukaan noin 12 miljoonaa naista on jäänyt ilman seksuaali- ja lisääntymisterveyspalveluita muun muassa tarvikkeiden ja palveluiden saatavuuteen kohdistuneiden häiriöiden takia. Tästä on seurannut jopa 1,4 miljoonaa ei-toivottua raskautta. Kaikki mainitut seuraukset ovat osuneet pahimmin ihmisiin, joihin kohdistuu systemaattista syrjintää riippumatta siitä asuvatko he korkean vai matalan tulotason maassa.

Ilmastonmuutos lisää eriarvoisuutta ja sitä ylläpitäviä rakenteita. Sekä YK:n ihmisoikeusneuvosto että kansainvälinen ilmastopaneeli IPCC ovat todenneet, että ne ihmiset, jotka ovat sosiaalisesti, taloudellisesti, poliittisesti, institutionaalisesti haavoittuvassa asemassa, tai ovat muuten syrjäytyneet, ovat myös erityisen haavoittuvia ilmastonmuutoksen vaikutuksille. Köyhien ja syrjäytyneiden elinkeinot ovat keskimäärin eniten riippuvaisia luonnonvaroista ja ovat siten haavoittuvimpia luonnonympäristössä tapahtuville muutoksille. Etenkin kehittyvissä maissa alhaisen tulotason ihmisten elinkeinot ovat usein suoraan riippuvaisia niin kutsutuista ekosysteemipalveluista, kuten maanviljelystä, metsistä saatavista hyödykkeistä, luonnossa esiintyvistä puhtaan juomaveden lähteistä tai kalastuksesta, ja siten vakaista sääoloista.

Fingon lähestymistapa

Fingo lähestyy eriarvoisuutta rakenteellisen syrjinnän näkökulmasta. Yhteiskunnalliset normit, jotka vaikeuttavat ihmisten yhdenvertaisten oikeuksien toteutumista muun muassa sukupuolen, toimintakyvyn tai iän perusteella toistuvat hyvinkin samankaltaisina kaikkialla maailmassa. Niillä ylläpidetään myös epätasaista vallan ja resurssien jakautumista. Tämä johtaa paitsi sosiaaliseen, myös taloudelliseen, kulttuurilliseen ja poliittiseen eriarvoisuuteen ja sen myötä rauhan heikkenemiseen.

Kansalaisyhteiskunta. Kansalaisyhteiskunnan toimintamahdollisuuksien ja sananvapauden rajoittaminen johtaa suoraan eriarvoisuuden kasvuun. Fingo tukee **vapaata ja monimuotoista kansalaisyhteiskuntaa**, jolla on kykyä ja kapasiteettia puolustaa heikoimmassa asemassa olevien ihmisoikeuksia ja aktiivista osallistumista yhteiskunnan toimintaan.

Kestävä talous. Elämme äärimmäisten tulo- ja varallisuuserojen maailmassa. Maailman köyhin puolisko väestöstä omistaa yhteensä ainoastaan kaksi prosenttia maailman varallisuudesta, samalla kuin rikkain kymmenys omistaa siitä 76 prosenttia. Oikeudenmukainen verotus on keskeinen keino taloudelliseen eriarvoisuuteen puuttumiseksi. On arvioitu, että rikkaimman prosentin ihmisistä pitäisi maksaa veroja varallisuudestaan ainoastaan 0,5 prosenttia lisää, jotta maailman köyhimmille saataisiin rahoitettua peruspalvelut, kuten koulutus ja terveydenhuolto.

Ilmasto-oikeudenmukaisuus. Ilmastokriisi on nykyisten rikkaiden teollisuusmaiden aiheuttama ongelma – ne ovat historiallisesti perustaneet vaurautensa fossiilisten energialähteiden ja kestäättömän luonnonvarojen käytön varaan. Köyhillä kehittyvillä mailla, jotka ovat vähiten vastuussa ilmastonmuutoksen aiheuttamisesta, on heikoimmat lähtökohdat sopeutua negatiivisiin muutoksiin, kuten lisääntyvään kuivuuteen, merenpinnan nousuun, lisääntyviin hirmumyrskyihin ja makean veden saatavuuden vaikeutumiseen.

ERIARVOISUUDEN ULOTTUVUUDET

Eriarvoisuutta tuottavat ja ylläpitävät tekijät kytkeytyvät yhteiskuntiemme rakenteisiin, kuten normeihin, kulttuuriin, käytäntöihin ja valta-asetelmiin. Erot varallisuudessa ja tuloissa ovat eriarvoisuuden keskeinen ulottuvuus, mutta eriarvoisuutta ilmenee myös muun muassa oikeuksien toteutumisessa, poliittisessa toimintakyvyssä ja vaikutusvallassa sekä suhteessa ympäristöön, ilmastoon ja luonnonvaroihin. Ihmisillä on yhteiskunnallisen asemansa ja rakenteellisten tekijöiden takia epätasa-arvoinen pääsy resursseihin – niin aineellisiin kuin aineettomiin, mukaan lukien henkilö-, pääoma- ja luonnonresursseihin. Erilaiset eriarvoisuuden ilmenemismuodot ovat usein sidoksissa toisiinsa.

Sosiaalinen eriarvoisuus

Sosiaalinen eriarvoisuus ilmentää systemaattista syrjintää. Tämä ilmenee esimerkiksi rasismina, sukupuoleen, seksuaalisuuteen tai vammaisuuteen liittyvänä syrjintänä, jota ohjaavat sosiaaliset normit eli yhteiskunnan luomat odotukset siitä, miten kunkin tulisi käyttäytyä. Nämä normit tyypillisesti tukevat vallitsevia valtarakenteita ja monet niistä ovat globaaleja. Esimerkiksi naisten ja sukupuolivähemmistöjen asema on edelleen alisteinen kaikissa maailman maissa. Samalla tavoin yleistä on nähdä vammaiset henkilöt edelleen heikommassa asemassa olevina. Hyödyllinen tapa purkaa normien ylläpitämiä rakenteita on tunnistaa ne, hyväksyä niiden fiktiivisyys ja lähestyä yhdenvertaisuuden tavoitetta käytännöllisten taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten ihmisoikeuksien kautta. Näihin kuuluu muun muassa oikeudet työpaikalla, sosiaaliturva, koulutus sekä majoituksen, ruuan ja veden saatavuus.

Koska jokaisella ihmisellä on useampi kuin yksi ulottuvuus, on kiinnitettävä erityistä huomiota intersektionaalisuuteen eli risteävyyteen. Esimerkiksi marginalisoitua kastia

edustava nainen on asemassa, jossa yhdistyy useampi syrjinnän muoto (yhteiskunnallinen asema, sukupuoli). Sama tilanne on esimerkiksi vammaisella ikääntyvällä henkilöllä.

Poliittinen eriarvoisuus

Poliittinen eriarvoisuus ilmenee sekä erilaisina mahdollisuuksina poliittiseen osallistumiseen että eroina vaikutusvallassa. Selkeimmillään poliittinen eriarvoisuus voi tarkoittaa sitä, että joiltain ihmisryhmiltä puuttuu äänioikeus. Esimerkkeinä tästä ovat maailman 12 miljoonaa valtiotonta henkilöä sekä 26 miljoonaa pakolaista. Eriarvoisuus ilmenee paitsi osallistumismahdollisuuksina myös eroina vaikutusvallassa eli siinä, kenen intressien mukaista politiikkaa tehdään. Esimerkkinä tästä ovat alkuperäiskansojen usein heikko mahdollisuus osallistua asuinalueidensa käyttöoikeuksia koskevaan päätöksentekoon.

Poliittinen eriarvoisuus kytkeytyy tiiviisti kansalaisyhteiskunnan toiminta- ja vaikuttamismahdollisuuksiin. Kansalaisyhteiskunnan toimintamahdollisuuksien ja sananvapauden rajoittaminen johtaa suoraan poliittisen eriarvoisuuden kasvuun. Maansisäinen eriarvoisuus eri uskonnollisten, etnisten tai alueellisten ryhmien välillä tutkitusti kasvattaa aseellisen konfliktin todennäköisyyttä, varsinkin, jos tämä eriarvoisuus määrittelee ryhmän sosiaalisen, taloudellisen tai poliittisen vaikutusvallan.³

Digitalisaatiolla on suuri mahdollisuus tasoittaa eriarvoisuutta ja tarjota kansalaisyhteiskunnalle osallistumismahdollisuuksia monella eri tavalla. Se ei kuitenkaan tapahdu ilman digitalisaation ohjausta. Puolella maailman väestöstä ei ole verkkoyhteyttä, jolla on suora yhteys sosiaaliseen ja taloudelliseen eriarvoistumiseen ja syrjäytymiseen. Teknologian ja tekoälyn kiihtyvä kehittyminen uhkaa kasvattaa tätä eriarvoisuutta edelleen.

Maiden sisällä vallitsevaan poliittiseen eriarvoisuuteen voidaan puuttua turvaamalla kansalaisille yhdenvertaiset mahdollisuudet osallistua päätöksentekoon. Esimerkiksi demokraattisten instituutioiden läpinäkyvyys, hyvä hallinto ja tiedon yhdenvertainen saanti ovat avainasemassa poliittisen yhdenvertaisuuden turvaamisessa.

Poliittista eriarvoisuutta ilmenee myös kansainvälisesti, maiden välillä. Maiden taloudelliset erot sanelevat niiden poliittista vaikutusvaltaa kansainvälisissä instituutioissa ja yhteistyöelimissä.

Taloudellinen eriarvoisuus

Taloudellinen ja materiaalinen eriarvoisuus tarkoittaa eroja tuloissa ja omaisuudessa. Nämä erot ovat globaalisti valtavia ja taloudellinen kuilu maailman rikkaiden ja köyhien välillä kasvaa edelleen. On arvioitu, että alle 30 maailman rikkaimman ihmisen varallisuus vastaa arvoltaan maailman väestön köyhimmän puoliskon – yli 3,8 miljardin ihmisen – koko omaisuutta.

³ [Dr. Håvard Mokleiv Nygård](https://blogs.worldbank.org/dev4peace/inequality-and-conflict-some-good-news), <https://blogs.worldbank.org/dev4peace/inequality-and-conflict-some-good-news>)

Taloudellista eriarvoisuutta esimerkiksi kestävä kehityksen tavoitteissa seurataan edelleen 1902 luodulla Gini-kertoimella, jolla voidaan laskea yhteiskunnan tuloerojen keskiarvo. Mittari ei kuitenkaan tunnista väestökymmenyksien välistä dynamiikkaa ja kerrannaisvaikutuksia köyhimmille, eikä varallisuutta, jolloin nimenomaan varakkaimman väestön hyväosaisuuden taso jää piiloon.

Globaalilla tasolla taloudellista eriarvoisuutta voidaan tarkastella myös maiden välillä, usein esimerkiksi vertailemalla maiden keskituloa, bruttokansantuloa henkeä kohden tai ostovoimakorjattua bruttokansantuotetta. Maailman köyhimpien maiden bruttokansantulo henkeä kohden on alle 1 000 dollaria vuodessa ja kaikkein rikkaimmissa maissa se on jopa yli 100 000 dollaria vuodessa. Viimeisten vuosikymmenten aikana taloudellisen eriarvoisuuden maiden välillä voi katsoa kuitenkin kaventuneen, kun monien köyhien maiden talous on BKT:lla mitattuna kasvanut. Samalla tulo- ja varallisuuserot maiden sisällä ovat kasvaneet, eli maan keskimääräinen vaurastuminen ei ole parantanut kaikkein köyhimpien ihmisten taloudellista asemaa.

Taloudellisen eriarvoisuuden taustalta voidaan tunnistaa lukuisia rakenteellisia tekijöitä, jotka ylläpitävät ja kasvattavat kuilua köyhien ja rikkaiden välillä. Esimerkiksi maiden välinen taloudellinen eriarvoisuus juontaa juurensa jo kolonialismin aikana rakentuneisiin valtasuhteisiin. Nämä valtasuhteet heijastuvat edelleen niin kansainväliseen kauppaan kuin globaaliin hallintaan. Köyhien maiden talous perustuu usein matalan jalostusasteen tuotteisiin, kuten raaka-aineisiin, joista saatu hinta on suhteellisen alhainen.

Valtioiden vaikutusvalta kansainvälisillä areenoilla riippuu pitkälti niiden vauraudesta: köyhillä valtioilla ei ole asiaa OECD:n ja G7-ryhmän jäseniksi ja myös Maailmanpankissa ja IMF:ssä päätösvalta määrittyy maan talouden koon ja avoimuuden mukaan. Nykyinen talousjärjestelmä kurittaa köyhimpiä maita myös velkaantumisen muodossa, sillä köyhimmät maat saavat lainaa huomattavasti huonommin ehdoin kuin vauraat maat, jolloin niitä uhkaa ylivelkaantuminen. Monet köyhät maat käyttävät jo tällä hetkellä enemmän varoja velanhoitokuluihin kuin terveydenhuoltoon ja muiden peruspalveluihin. Velkaantuminen ja julkisten palveluiden puuttuminen ja purkaminen puolestaan lisää entisestään köyhyyttä ja eriarvoisuutta maan sisällä.

Taloudellinen eriarvoisuus voi kytkeytyä poliittiseen agendaan, jos järjestelmä mahdollistaa poliittisten toimijoiden rahoittamisen ja esimerkiksi yksityisen median valjastamisen poliittisten viestien äänitorveksi. Taloudellinen eriarvoisuus vaikuttaa myös siihen, kenellä on varaa olla töistä poissa tai maksaa lapsenvahti jonottaakseen vaaliurnalle ja tarvittava bussilippu äänestyspaikalle päästäkseen.

Myös maiden sisällä eriarvoisuus on usein valtavaa. Jos maiden sisäistä taloudellista eriarvoisuutta ja sitä tukevia rakenteita ei kunnolla nähdä ja tunnisteta, voi esimerkiksi kehittyville maille suunnattu tuki päätyä hyödyttämään vain vaurainta eliittiä. Äärimmäinen rikkaus on ongelma siinä missä äärimmäinen köyhyys.